

Postbus 6531, 6503 GA Nijmegen
Telefoon: 024-7410500
Email: info@zoogdierverseniging.nl

Deze notitie is geschreven door medewerkers van Steunstichting VZZ, het uitvoerend orgaan van de Zoogdierverseniging.

Notitie: Second opinion vleermuisonderzoek Dwingelderveld
Voor: Stichting De Woudreus
Door: S.J. Vreugdenhil & A.J.H.M. Korsten
Datum: 21 februari 2011

Aanleiding

Stichting De Woudreus maakt bezwaar tegen de uitvoering van herinrichtingswerkzaamheden in het Dwingelderveld. Zij heeft de Steunstichting VZZ (het uitvoerend orgaan van de Zoogdierverseniging) gevraagd om een 'second opinion' ten aanzien van het onderzoek dat is uitgevoerd naar de aanwezigheid van functies voor vleermuizen in het plangebied. Meer specifiek heeft de beoordeling door de Zoogdierverseniging betrekking op de weg Lhee-Kraloo.

De Zoogdierverseniging is een onafhankelijke kennisorganisatie voor wilde zoogdieren en hun leefomgeving in Nederland. Zij is geen partij in de bezwarenprocedure.

Werkwijze

De 'second opinion' is uitgevoerd als bureaustudie; er heeft geen veldbezoek plaatsgevonden. De voorliggende notitie bevat een reeks objectieve constatering ten aanzien van het uitgevoerde vleermuisonderzoek. Het door Grontmij uitgevoerde onderzoek is getoetst aan het 'Vleermuisenprotocol' uit 2009¹.

Alle in deze beoordeling gebruikte documenten worden genoemd in de voetnoten.

Analyse

Vaste rust- en verblijfplaatsen

In de natuurtoets² ten behoeve van de herinrichtingsmaatregelen wordt aangegeven dat Staatsbosbeheer in 2009 een onderzoek heeft uitgevoerd naar de aanwezigheid van potentiële vaste rust- en verblijfplaatsen. De Zoogdierverseniging beschikt niet over dit onderzoek, dus kan deze daarom niet beoordelen.

Aangezien er geen uitspraken worden gedaan over het daadwerkelijk aanwezig zijn van vaste rust- en verblijfplaatsen, wordt aangenomen dat door Staatsbosbeheer een visuele inspectie is uitgevoerd.

In het algemeen kan worden gesteld dat een visuele inspectie niet altijd voldoende zekerheid geeft over de aan- of afwezigheid van vaste rust- en verblijfplaatsen van vleermuizen. Met behulp van Google Streetview (met recent beeldmateriaal) is beoordeeld in hoeverre een visuele inspectie in dit specifieke geval een betrouwbaar beeld zou kunnen geven. Gezien de beperkte leeftijd van de aanwezige bomen en de relatief open kroonstructuur, wordt het mogelijk geacht dat de betreffende bomenlaan adequaat visueel is geïnspecteerd op vaste rust- en verblijfplaatsen van vleermuizen. De kennis en kunde van de betrokken persoon zijn bepalend.

¹ Gegevensautoriteit Natuur, 2 april 2009. Het protocol voor vleermuisinventarisaties.

Het Vleermuisenprotocol is in opdracht van de Gegevensautoriteit Natuur opgesteld door het Netwerk Groene Bureaus en de Zoogdierverseniging, in samenwerking met Dienst Landelijk Gebied. Dit document bevat door experts van de verschillende partijen overeengekomen richtlijnen voor goed vleermuisonderzoek. Het bevoegd gezag heeft deze richtlijnen overgenomen.

² Zeilstra, I. et al., 2009. Dwingelderveld - Toets (her)inrichtingsmaatregelen in het kader van de Flora- en Faunawet. Grontmij, Assen. 70 pagina's (exclusief bijlagen)

Het is uit de aangeleverde rapporten niet volledig duidelijk of rondom de mogelijke verblijfplaatsbomen die worden gespaard voldoende bomen blijven staan om het aanwezige microklimaat van die verblijfplaatsen te behouden. Van kraamverblijfplaatsen is bekend dat vrijgezette bomen door te snelle opwarming of afkoeling ongeschikt kunnen worden. Daar zou Grontmij of haar opdrachtgever meer duidelijkheid over kunnen geven.

Vliegroutes

Het onderzoek aan een functie als vliegroute voor de weg Lhee-Kraloo heeft plaatsgevonden in de eerste helft van mei in 2009³.

In het Vleermuizenprotocol wordt per soort een geschikte periode genoemd voor onderzoek naar vliegroutes. De start van deze periode ligt over het algemeen in april/mei en het einde van de periode begin oktober. De ligging van vliegroutes is niet het hele jaar constant; dit geldt tevens voor het aan te treffen soortenspectrum. Voor de meeste soorten geldt dat binnen deze periode twee veldbezoeken moeten worden uitgevoerd om een goed beeld te krijgen, met een tussenliggende periode van minimaal 10 dagen tot twee maanden (afhankelijk van de te verwachten aan te treffen soorten). Voor grootoorvleermuizen schrijft het Vleermuizenprotocol drie veldbezoeken voor.

Geconstateerd wordt dat er op de route Lhee-Kraloo weliswaar drie veldbezoeken zijn uitgevoerd, maar die lagen binnen een periode van één week in de eerste helft van mei (allen bij relatief lage temperaturen). Dit is nog voor de aanvang van de kraamperiode, waarin vliegroutes van groot belang zijn. Bovendien ging het telkens om een ander deel van deze route.

Het onderzoek naar vliegroutes heeft niet volledig volgens het Vleermuizenprotocol plaatsgevonden. Door de onderzoeken alleen uit te voeren buiten de *optimale* onderzoeksperiode (inclusief kraamperiode) is er een gerede kans dat een onvolledig beeld bestaat van het belang van de weg Lhee-Kraloo als vliegroute. Dit geldt voor alle soorten, maar met name voor grootoorvleermuizen. Om aan te tonen of de weg Lhee-Kraloo een functie heeft als vliegroute voor grootoorvleermuizen, wat zeker niet is uit te sluiten, had uitvoeriger onderzoek moeten plaatsvinden. Een onderbouwing om van het protocol af te wijken ontbreekt in de rapporten.

Het is daarom niet uit te sluiten dat soorten zijn gemist door het beperkte onderzoek naar een functie als vliegroute voor vleermuizen. Door de ecologische verschillen tussen de soorten heeft de aan- of afwezigheid van een vliegroute voor een specifieke soort gevolgen voor de effectbepaling en te treffen mitigerende of compenserende maatregelen.

Gebruikte onderzoeksmaterialen

Het veldonderzoek is uitgevoerd met behulp van een Pettersson D100-batdetector. Met dit type detector is een aantal soorten niet van elkaar te onderscheiden. Dit betreffen met name de *Myotis*-soorten, zoals watervleermuis, baardvleermuis en franjestaart. Hiervoor is een detector met 'time expansion' vereist (zoals een Pettersson D240). Op basis van waarnemingen met een Pettersson D100 kan in de betreffende biotoop niet met zekerheid worden geconstateerd dat de (buiten de vennen) in het plangebied waargenomen *Myotis*-soort een watervleermuis betreft.

Het is overigens niet zo dat met een detector met 'time expansion' *meer* vleermuizen worden waargenomen, het verschil zit hem enkel in de soortdeterminatie. Voor de effectenbepaling en eventueel te treffen mitigerende of compenserende maatregelen is het van belang om te weten om welke soorten het gaat.

³ Zeilstra, I., 2009. Vleermuizenonderzoek Dwingelderveld - Vliegroutes weg Lhee-Kraloo, Oude Hoogeveensedijk en Noordenveld. Grontmij, Assen. 13 pagina's (exclusief bijlagen)

Alternatieve vliegroutes

Het staand beleid van het bevoegd gezag betreffende vliegroutes is dat het aantasten hiervan enkel leidt tot een overtreding van verbodsbepalingen wanneer er onvoldoende alternatieven zijn om de functionaliteit van vaste rust- en verblijfplaatsen in stand te houden.

Het is niet vastgesteld waar de vaste rust- en verblijfplaatsen zich bevinden voor de soorten die in het plangebied een vliegroute hebben. De bomenrijen langs de weg Lhee-Kraalo verbinden het bosgebied met een aantal door het onderzoek vastgestelde foerageergebieden. Hiervoor lijkt een alternatieve vliegroute voorhanden, via de Oude Hoogeveensedijk. Hier zijn echter ook werkzaamheden voorzien.

Het is nog niet goed aangetoond welke afstanden vleermuizen kunnen overbruggen wanneer er gaten ontstaan in een beschutting en geleiding biedend landschapselement, zoals bomenrijen. Deze afstand zal verschillen per soort en situatie ter plaatse (waaronder windrichting en openheid van het landschap). Ingeschat wordt dat een gat van 30 meter⁴ in de meeste gevallen overbrugbaar zal zijn. Het is niet bekend of dit ook het geval is bij een serie aan onderbrekingen.

Het is raadzaam om niet beide routes (Lhee-Kraalo en Oude Hoogeveensedijk) tegelijkertijd onder handen te nemen. Op de Oude Hoogeveensedijk heeft overigens slechts één veldbezoek plaatsgevonden voor onderzoek naar vliegroutes.

Foerageergebied

De aanwezige lijnvormige elementen (weg Lhee-Kraalo en Oude Hoogeveensedijk) worden in de rapporten niet aangemerkt als foerageergebied. Het is echter niet aannemelijk dat daarlangs alleen dieren passeren en dat er geen dieren langs op en neer vliegen om te foerageren. Het is wel aannemelijk dat een dergelijke lijnvorm bij weersomstandigheden met meer wind voor de vereiste luwte zorgt waarin gewone dwergvleermuizen, ruige dwergvleermuizen, laatvliegers en ook rosse vleermuizen van het insectenaanbod op de heide kunnen profiteren. De beschrijvingen van de onderzoeken in mei (met meer wind dan in juli) wijzen ook in die richting. Er wordt dan bijvoorbeeld gesproken van waarnemingen van boven aanliggende velden foeragerende vleermuizen. Grontmij bepreekt in het rapport niet de verwachte impact van het verwijderen van bomen (waardoor gaten van 20-30 meter vallen) op deze foerageerfunctie.

Laatvlieger

Ten tijde van het opstellen van de rapporten door Grontmij was de laatvlieger niet opgenomen in de Rode Lijst van bedreigde zoogdieren. Inmiddels is dit wel zo⁵: de laatvlieger is opgenomen in de categorie 'kwetsbaar'.

Conclusies

Op basis van bovenstaande analyse zijn de onderstaande conclusies te trekken:

- Doordat de Zoogdierversamenleving niet beschikt over het rapport van Staatsbosbeheer, kan geen beoordeling worden gegeven van de kwaliteit van het onderzoek naar de aanwezigheid van vaste rust- en verblijfplaatsen van vleermuizen in het plangebied;
- Gezien de beperkte leeftijd van de aanwezige bomen en de relatief open kroonstructuur, wordt het mogelijk geacht dat de betreffende bomenlaan adequaat visueel is geïnspecteerd op vaste rust- en verblijfplaatsen van vleermuizen. Wanneer zij worden gespaard (inclusief functionele omgeving) en de andere functies voor vleermuizen zijn voldoende in beeld gebracht, is een

⁴ In de Flora- en faunawetontheffing voor de herinrichting van het Dwingelderveld (kenmerk: FF/75C/2009/0329) wordt deze afstand aangehouden voor de instandhouding van de functionaliteit van vliegroutes.

⁵ Besluit van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 28 augustus 2009, 25344, houdende vaststelling van geactualiseerde Rode lijsten flora en fauna

aanvullend onderzoek naar het daadwerkelijk aanwezig zijn van vaste rust- en verblijfplaatsen niet per se noodzakelijk;

- Het onderzoek naar vliegroutes van vleermuizen is niet volledig uitgevoerd volgens het in april 2009 vastgestelde Vleermuizenprotocol;
- Er is een te beperkt onderzoek naar vliegroutes uitgevoerd om uitspraken te kunnen doen over de jaarrond functionaliteit, en het belang van de weg Lhee-Kraloo en de Oude Hoogeveensedijk als vliegroute voor verschillende soorten vleermuizen;
- Het is niet uit te sluiten dat soorten zijn gemist waarvan het plangebied een functie heeft als vliegroute;
- Met een Pettersson D100-detector kan geen onderscheid worden gemaakt tussen de verschillende *Myotis*-soorten: de waargenomen watervleermuis kan dus in principe ook een baardvleermuis of franjestaart zijn geweest;
- De mitigerende en compenserende maatregelen kunnen op basis van de beschikbare onderzoeksgegevens onvoldoende worden onderbouwd;
- Het wordt ingeschat dat De Oude Hoogeveensedijk kan fungeren als alternatieve vliegroute voor de weg Lhee-Kraloo, maar ook daar zijn werkzaamheden voorzien met mogelijk effecten op de functionaliteit als vliegroute;
- Het is op basis van de aangeleverde rapporten niet uit te sluiten dat met het uitvoeren van de voorgenomen werkzaamheden de kwantiteit en kwaliteit van de foerageerfunctie in de beschutting van de weg Lhee-Kraloo afneemt.